Hierna is aan de orde de resolutie over de atoompolitiek, met bijbehorende voorstellen en amendementen, in te leiden door pg. G. Ruygers.

Ruygers: Een socialist uit India, Narayan, heeft enkele jaren geleden een boekje geschreven, dat heette: "Het socialisme in de 20e eeuw'. Daarin verwijt hij het Europese socialisme, dat de droom is verbleekt, waaruit het socialisme honderd jaar geleden werd geboren. Middelen zijn doel geworden en we zijn ingesteld op het direct bereikbare in de organisatie van de welvaartsstaat. Daarachter is het ideaal, als men wil de utopie, al te zeer schuilgegaan.

Het is een beetje irriterend misschien, wanneer uit een andere hoek van de wereld een dergelijke kritiek tot ons komt. In de Verenigde Naties doet men echter bijna dagelijks de ervaring op, dat Europa niet alleen de wijsheid in de wereld in pacht heeft. Het is altijd goed om althans te proberen te begrijpen, hoe een dergelijk oordeel over ons, onze beweging in Europa, is kunnen ontstaan.

Laat me dan op het volgende wijzen. Ondanks het feit, dat onze houding tegenover het vraagstuk van de minder-ontwikkelde gebieden althans in een socialistische partij nauwelijks nog een omstreden vraagstuk kan worden genoemd, ondanks het feit, dat er op het ogenblik jaarlijks een kapitaalsstroom van de rijke naar de arme landen gaat van ongeveer 3 miljard dollar, is uit de jongste beschikbare gegevens het beeld ontstaan, dat in de honderd landen en gebieden, die iets met de Verenigde Naties te maken hebben, in de periode 1950—1959 het inkomen per hoofd van de bevolking is toegenomen met nog geen 20 dollar, dat is nog geen 2 dollar per jaar. Doch in de periode van 1950—1957, het laatste jaar waarover definitieve gegevens bekend zijn, is in West-Europa en Noord-Amerika het nationale inkomen per hoofd van de bevolking toegenomen met ongeveer 300 dollar, in de Verenigde Staten zelfs met 536 dollar, dat is een toeneming, die 22, respectievelijk 32 maal zo hoog is als in de arme landen van de wereld.

Nu weet ik natuurlijk wel zoveel van cijfers af en ook wel van de Verenigde Naties, dat deze cijfers alleen onvoldoende zijn om een situatie volkomen precies weer te geven. Maar de tendens, die er uit spreekt, staat volstrekt vast, daarover zijn alle economen het eens, dat de verschillen in levenspeil tussen de rijke en de arme landen van de wereld nog van jaar tot jaar groter worden, met alle sociale en politieke spanningen, die daarvan in die landen zelf, maar ook in de wereldverhoudingen, het gevolg zijn. En als men dat weet, dan rijst inderdaad de vraag, of het zo verwonderlijk is, dat een socialist uit India, die het sociale vraagstuk als wereldvraagstuk ziet, niet met de ogen van Europa, maar met die van Azië,

over het Europese socialisme tot een oordeel komt, als ik in het begin heb vermeld.

Ik vind het niet alleen niet verwonderlijk, ik ben het er voor een belangrijk deel mee eens. Natuurlijk kan men op allerlei feiten en verschijnselen wijzen, die duiden op bezinning en op een heroriëntering van het socialisme, ook in Europa. Dit congres, met zijn discussie over het nieuwe beginselprogram, is daar zelf een voorbeeld van. Maar men kan niet stellen, dat het socialisme van vandaag al een pasklaar antwoord heeft op de meest fundamentele vragen, die onze veranderende, na-oorlogse wereld stelt. Dat geldt op maatschappelijk, op cultureel en op internationaal politiek gebied. Ik hoop, dat onze partij de tijd van de oppositie zal benutten om dichter tot het antwoord op deze vragen te komen. Het zal het eigen gezicht van de partij ten goede komen en ook de positie van de partij, wanneer de tijd komt, dat de kiezers ;opnieuw naar de stembus worden geroepen.

Zo ben ik toch dichter gekomen, geloof ik, tot het onderwerp, dat ik vandaag voor u mag inleiden. In versneld tempo voltrekt zich in onze dagen een revolutie, die bezig is het beeld van mens en wereld anders te maken. Een technologische revolutie, met name op het gebied van de atoomenergie en de ruimtevaart. Een sociale en economische revolutie, die de onderlinge verhoudingen tussen mensen en rassen wijzigt. En een verschuiving in de machtsverhoudingen in de wereld, die de bestaande structuur van de internationale verhoudingen en, als gevolg daarvan, ook het karakter van de internationale politiek, ingrijpend verandert. We leven in een periode, waarin we de drempel van een nieuw tijdperk hebben overschreden, maar het oude nog in allerlei vormen voortbestaat. Vaak gebeurt het, dat we oude denkwijzen, oude begrippen en argumenten hanteren voor een nieuwe situatie, zonder ons zelfs de kortsluiting te realiseren, die dan ontstaat. We praten bij voorbeeld over machtsevenwicht, doch zien niet, of willen niet zien, dat het bestaan van twee supermachten aan het begrip machtsevenwicht een geheel andere politieke inhoud geeft dan vroeger het geval was. En toch, van een grote politieke partij, die ongeveer een derde deel van ons volk vertegenwoordigt, mag worden verwacht, dat zij zich een beeld vormt van de toekomst, dat zij op constructieve wijze bijdraagt tot de opbouw van een wereld, waarin straks onze kinderen zullen kunnen leven.

Dit geldt met name voor het vraagstuk van oorlog en vrede.

Ik ontken, zoals tegenwoordig nogal eens wordt gesteld, dat er een historische band zou bestaan tussen marxistisch radicalisme en hartstocht voor de vrede. Ik meen, dat de literatuur anders leert. Maar ik ontken niet, dat de jaren door in het socialisme krachten

werkzaam zijn geweest, gevoed uit zeer verschillende bron, die het socialisme wezenlijk hebben doen gericht staan op de vrede. De edelste geesten, die de geschiedenis van het socialisme heeft gekend, of die daaraan nauw verwant waren — ik denk aan figuren als Jaurès en Rathenau — hebben hun leven voor de vrede gegeven. De hartstocht voor de vrede is in de geschiedenis van het socialisme ouder dan het bestaan van de PSP.

Wel meen ik, dat in dit verband de na-oorlogse ontwikkeling iets heeft gehad van de slingerbeweging van de klok. Na de hooggespannen verwachtingen van de eerste na-oorlogse jaren, verwachtingen, die haar neerslag vonden in bij voorbeeld het Handvest van de Verenigde Naties, is de ontgoocheling in 1948 en daarna bijzonder scherp geweest. Na Tsjecho-Slowakije heeft de vrije wereld de haar opgedragen herbewapening niet alleen aanvaard, maar in bepaalde kringen heeft dit zelfs geleid tot een stuk vermilitairisering van het denken, als zou militaire paraatheid de enige of de beste waarborg voor de vrede zijn.

Op het ogenblik lijkt echter het vredesklimaat weer aan kracht te hebben gewonnen. Het lijkt me te optimistisch om te zeggen, dat de atoombom de oorlog onmogelijk heeft gemaakt. Maar wel is het zo, dat een toekomstige oorlog, die met de zwaarste atoomwapens zou worden uitgevochten, tot zulke onvoorstelbare vernietiging zou leiden, dat geen zinnig mens daartoe het initiatief kan nemen. In een dusdanige oorlog immers valt het onderscheid weg tussen oorlogvoerenden en niet-oorlogvoerenden, tussen de militaire en de civiele sector, tussen levende en toekomstige generaties, tussen overwonnenen en overwinnaars. Inderdaad staat in zo'n oorlog het voortbestaan van het menselijk geslacht op het spel.

De pacifist moge deze dreigende feitelijkheid in wat somberder bewoordingen schilderen dan iemand, die concrete politieke of militaire verantwoordelijkheid draagt, over de feiten bestaat onder deskundigen geen verschil van mening. De enorme concentratie van macht heeft voor een land als de Verenigde Staten niet alleen de grootste veiligheid geschapen, maar ook de grootste kwetsbaarheid. Vanuit een willekeurig punt in Rusland is het gemakkelijker New York of Washington te raken dan de maan.

Eén van de stellingen van de nieuwe physica is, dat de traditionele leer over de aparte zelfstandigheid van ieder deeltje van de materie moet worden vervangen door een nadruk op de doordringende aanwezigheid van ieder deeltje overal. Toegepast op de verhoudingen tussen de staten in het atoomtijdperk betekent dit een overgang van afgeslotenheid en zelfstandigheid naar een toestand, waarbij iedere staat aantastbaar wordt voor ieder ander,

doordat de macht van een atoommogendheid overal gelijktijdig tot gelding kan worden gebracht. Maar deze atoommogendheid zelf verkeert in een situatie van absolute macht en absolute onmacht tegelijk, aangezien met de huidige bewapeningstechniek ook zij geen verweer heeft tegen de atoomwapens van een ander. Het zijn deze feiten, die de vraag naar de geoorloofdheid en de zin van de oorlog op nieuwe wijze aan de orde stellen.

Men krijgt wel eens de indruk, dat de consequenties van deze situatie door de Russen eerder en duidelijker in hun politiek zijn verdisconteerd dan aan westelijke kant. Terwijl wij immers in het westen over de koude oorlog nog vrij algemeen dachten en spraken in militaire termen, had de koude oorlog van Russische kant zich reeds verplaatst naar het politieke en vooral het economische terrein. Ik geloof, dat gebeurtenissen als in Tibet en Laos meer incidenten zijn, zij het ernstige incidenten, van een politiek op korte termijn dan wezenlijk voor de Russische politiek op lange termijn. Op lange termijn spelen zij, mede als gevolg van de atomaire pat-stelling, op het communistisch worden van Azië en Afrika langs economische weg. Wat er gebeurt op de rijstvelden in Azië en in de negerdorpen in Afrika is voor de wereld van over 25 jaar misschien reeds beslissender geworden dan de voortgaande bewapeningswedloop.

Bij ons is het soms nog zo, dat men nauwelijks het woord co-existentie in de mond kan nemen zonder als fellow-traveller te worden gebrandmerkt. Het tekent de krampachtigheid in de huidige situatie. Omdat de Russen praten over vrede en co-existentie, hoeven wij nog niet de supporters te zijn van oorlog en geen existentie. Als co-existentie betekent, dat we als argeloze schapen in iedere kuil zouden moeten lopen, die de tegenstander voor ons graaft, dan is dit congres verstandig genoeg, om er geen minuut over te praten. Maar co-existentie kan ook betekenen, dat, erkennende en aanvaardende het feit van de koude oorlog, niet bereid om het leven op deze wereld te laten verschralen tot de slavernij van de totalitaire staat, we toch erkennen, dat er boven de scherpe en bittere scheidslijn, die ons momenteel verdeeld houdt, aan weerszijden een stuk gezamenlijke verantwoordelijkheid ligt voor het voortbestaan van het menselijk geslacht. Dit noodzaakt er toe, niet om alles te herleiden tot een functie in de koude oorlog, doch tot een stuk coöperatie op een aantal gebieden. Men kan in onze tegenwoordige wereld geen internationale politiek meer bedrijven zonder als het ware te denken en te handelen op verschillende niveaus. Ik ben niet overtuigd, dat dit aan Russische kant niet zou worden beseft.

Wanneer in deze zin, mede als gevolg van de atomaire pat-stelling co-existentie een

onvermijdelijkheid is geworden, dan betekent dit, dat het hoog tijd wordt, dat wij in het westen ook het zoeken naar mogelijkheden tot vrede en ontwapening maken tot een zelfstandig element in ons buitenlands beleid. In de Verenigde Staten is het dat. Het State Department heeft een afzonderlijke directie voor het vraagstuk van ontwapening. In Nederland is het soms nog zo, dat alleen reeds het spreken over ontwapening als een gevaar voor de bewapening in plaats van als een mogelijke bijdrage tot onze veiligheid wordt gevoeld en departementaal is het bij ons zo, dat zij die primair de taak hebben zich met onze bewapening bezig te houden, ook vaak ten aanzien van ontwapening zo niet het enige dan toch het laatste woord spreken. Men kan ook teveel vragen van een mens.

Ik meen dus, dat de atomaire pat-stelling, die op bewapeningsgebied is bereikt, misschien ook de overtuiging, dat de mensheid niet blijvend langs de afgrond van een atoomoorlog kan gaan, het klimaat gunstiger hebben gemaakt voor het gesprek over vrede en ontwapening. In de politiek gaat het altijd om het scheppen van kansen en het benutten van kansen. Het zou niet verantwoord zijn, als wij van onze kant, door een te grote vrees, door kortzichtigheid of een tekort aan openheid, welke kans dan ook om dichter bij een vrede te komen, ongebruikt zouden laten voorbijgaan.

In deze situatie hebben wij als partij een lijn uit te stippelen voor ons beleid in de toekomst, de meest nabije toekomst, maar ook op langere termijn.

Aan de ene kant past daarbij enige bescheidenheid. In de tegenwoordige wereldsituatie wordt over oorlog en vrede beslist over het hoofd van een klein land heen. Éénzijdige daden van een klein land spelen in dit verband nauwelijks een rol. Maar door historie, cultuur en uit eigen vrije overtuiging hebben we onze plaats in het geheel, dat we de vrije wereld plegen te noemen en in dat geheel hebben we onze bijdrage te leveren, op ieder gebied. De zaak van de vrede kan op een gegeven ogenblik ook een kwestie zijn van een goede en constructieve gedachte, met kracht en overtuiging naar voren gebracht. En een goed idee is niet het voorrecht van de grote landen alleen.

Uit de discussies, die we het vorig jaar op het Arnhemse congres en daarna in de partij hebben gehad, weet men, dat ik twee uiterste standpunten, die van de eenzijdige atoomontwapening en die van het voorbehoudloos aanvaarden van de atoombewapening, niet kan aanvaarden. Ik kan daar nu niet uitvoerig op terugkomen, maar moet er toch wel iets van zeggen.

Iedereen, die de discussie in de partij over dit vraagstuk heeft gevolgd, weet, dat ik de

zedelijke verontrusting, die velen, in en buiten onze partij, ten aanzien van de atoombewapening kwelt, niet alleen begrijp, maar ook deel. Wanneer Bruins Slot bij de algemene beschouwingen in de Kamer opmerkt, dat het effect van de atoomwapens is, dat er geen oorlog komt en *dus* zedelijk goed is, dan zou een moralist kunnen opmerken, dat in deze benadering een tekort schuilt aan logische zindelijkheid. Maar wel meen ik, dat een politieke partij ten aanzien van een zaak als deze niet klaar is met het getuigen van haar zedelijke verontrusting en dat haar houding altijd een neerslag zal moeten zijn van zedelijke verantwoordelijkheid en zin voor politieke realiteit. Ten aanzien van de ontzagwekkendste vraagstukken moet de politicus vaak beslissen in een spanningsverhouding tussen ethiek en politiek, hetgeen niet altijd voldoende wordt begrepen door hen, die menen met het getuigenis te kunnen volstaan.

Wat ik in het atoompacifisme te sterk voel, dat is de verontwaardiging en de vrees, die men in de hele geschiedenis telkens weer ziet, als een nieuw wapen de bestaande menselijke orde fundamenteel omwoelt. Toen op het einde van de Middeleeuwen de oorlogen van de ridderschap achterhaald werden door de uitvinding van het buskruit, schreef de Italiaanse dichter Ariosto (in: Orlando Furioso), dat dit een uitvinding van de duivel was om het gehele mensdom te vernietigen. En toen in de eerste wereldoorlog het machinegeweer zijn intrede deed, schreef een bekend commentator (Jean Bloch): ‘Oorlog is onmogelijk geworden, behalve tot de prijs van zelfmoord’. Maar buskruit en machinegeweer waren kinderspel vergeleken bij een H-bom.

De geschiedenis bewijst wel, dat dergelijke emotionele reacties nooit een nieuwe oorlog hebben kunnen voorkomen. De mensheid heeft geleerd te leven met het buskruit, met het machinegeweer, met nog erger dingen als gifgas, en zal ook moeten leren te leven met het vermogen althans het atoomwapen te maken en te gebruiken. Dat behoeft aan de hartstocht voor de vrede geen afbreuk te doen. Integendeel. Maar wat de voorstanders van de éénzijdige atoomontwapening over het hoofd zien, dat is, dat een politieke partij niet alleen verantwoordelijkheid draagt tegenover het leven, maar ook tegenover de wijze van leven, dat het irreëel is om het geweld uit te schakelen uit een internationale samenleving, die in laatste instantie op macht berust, dat het dus politiek alleen zinvol is tot ontwapening over te gaan, naarmate en in zover we in staat zijn een internationale samenleving op andere en betere grondslagen op te bouwen en dat men een realistische vredespolitiek tot utopie herleidt, als men tot uitgangspunt neemt hetgeen slechts sluitstuk kan zijn van een

lange en moeizame weg.

Aan de andere kant echter kan ik een beleid niet aanvaarden, dat in laatste instantie alleen maar denkt in termen van macht. Ik meen, dat met name een socialistische partij dat niet kan. Socialistische politiek is nooit alleen gericht geweest op het voorkomen van oorlog, maar evenzeer op de vestiging van een werkelijke en duurzame vrede. En elke vreedzame wereld heeft hechtere fundamenten nodig dan die van macht. We mogen als socialistische partij niet meegaan met de vermilitairisering van het denken, die ten aanzien van de internationale verhoudingen al sinds jaren gaande is. Wetende, wat er op het spel staat in een oorlog, die met de zwaarste nucleaire, chemische en bacteriologische wapens wordt uitgestreden, moeten we onze verantwoordelijkheid leren beseffen voor hetgeen de protestantse theoloog Reinhold Niebuhr genoemd heeft 'de minimale lotsgemeenschap van de gemeenschappelijke dreiging van nucleaire vernietiging'. Dat betkent, dat de vraag van het gemeenschappelijk voortbestaan in een evenwichtig buitenlands beleid minstens eenzelfde aandacht verdient als de bittere tegenstellingen, die de mensheid verdeeld houden.

Er is een reden temeer, waarom we ons moeten hoeden voor extreme zelfverzekerde standpunten. Dat is, dat we temidden van de revolutionaire ontwikkeling, die we op militair en op technologisch gebied doormaken, zelfs ten aanzien van fundamentele vragen verkeren in een situatie van niet-weten. Nog maar weinig jaren terug kon men in militaire kring vrij algemeen horen: in een nieuwe oorlog beslist het vliegtuig. Nu is dat alweer achterhaald door de ontwikkeling van raketten en geleide projectielen. Een politicus, die naar een vergadering gaat schijnt soms alles te moeten weten. Ik wil best erkennen, dat ik dat niet doe. En de mensen, die het zo verschrikkelijk goed weten, of ze nu generaal of pacifist zijn, die geen behoefte hebben aan een gesprek, die zonder moeite en innerlijke strijd tot de verstreikende beslissingen komen, ik geloof, dat het juist niet de *mensen zijn, die de* problematiek van deze tijd het beste doorzien.

Laat ik van de huidige tegenstrijdigheid in de opvattingen enkele voorheelden geven.

Er is altijd een richting van denken geweest — en De Madariaga heeft daarvan onlangs in de New York Times weer op knappe wijze getuigd — die stelt, dat het geen zin heeft om over ontwapening te spreken, zolang de wezenlijke politieke geschilpunten geen oplossing hebben gevonden. Daartegenover staat een andere richting van denken, die zegt: de weg naar ontwapening is ontwapening. Het moge waar zijn, dat deze laatste wijze van denken tot

1940 toe doorgaans gemakkelijker weerklank vond in de harten der mensen dan in de hoofden der deskundigen, in de na-oorlogse ontwikkeling heeft deze richting aan kracht gewonnen, juist op grond van de moderne wapentechniek. Ik geloof, dat het niet zo eenvoudig is hier tussen beide richtingen een juiste en evenwichtige keuze te doen.

Er zijn andere punten.

Men heeft zich tegen het atoomwapen verklaard op grond van zijn enorme explosieve kracht. Maar de techniek nadert het punt, of heeft het misschien reeds overschreden, dat de explosieve kracht van de kleinste atoombom geringer is dan die van de zwaarste conventionele bom. Er is een ontwikkeling gaande, waarbij een deel van de atoomwapens bezig is van een absoluut wapen een relatief wapen te worden. Dit kan niet nalaten op de principiële discussie over het atoomwapen invloed te hebben.

Om aan het schrikbeeld van de radio-activiteit te ontkomen heeft men zich toegelegd op de produktie van de zogenaamde 'schone' bom. Maar ook in Amerika wint de mening veld, dat de schone bom uit militair oogpunt geen betekenis heeft, omdat de produktie te kostbaar is en omdat de radio-activiteit praktisch hetzelfde is, als hij binnen een bepaalde afstand van de aarde tot ontploffing komt.

Eén van de axioma's, waarvan we in Europa plegen uit te gaan, is, dat het Westen in Europa over tactische atoomwapens moet kunnen beschikken, teneinde de overmacht aan conventionele wapens aan de andere zijde te compenseren. De stelling is door een deskundige als Kissinger met klem van argumenten verdedigd. Maar alweer: afgezien van de vraag, of deze compensatie-theorie even waterdicht is als de stelligheid, waarmede zij wordt voorgedragen, neemt ook in Amerika onder deskundigen de mening toe, dat in geval van oorlog een grens tussen tactische en strategische atoomwapens niet is vol te houden.

Eenzelfde tegenstrijdigheid bestaat ten aanzien van de vraag van atoomvrije zones. De één acht ze een gevaar, anderen, en het zijn heus niet alleen fellow-travellers, menen, dat mede aan de hand van de voortschrijdende wapentechniek het risico van een atoomvrije zone niet groter behoeft te zijn dan het risico van een voortgezette bewapeningswedloop.

Ik doe ten aanzien van al deze punten hier geen keuze. Maar het zijn geen onbelangrijke punten, als men tot een verantwoorde beslissing wil komen. Voeg daar bijvoorbeeld bij, dat zelfs de beste deskundigen nog geen oordeel hebben over de vraag, wat de betekenis van de ruimtevaart zal zijn voor de ontwikkeling op militair gebied in de komende tien jaar, en ge zult wellicht begrijpen, dat het Partijbestuur, alvorens de partij een duidelijker en scherper

omlijnd standpunt aan te bevelen, de behoefte had het congres te vragen in te stemmen met de instelling van een commissie, wier taak het mede is ons inzicht in de onderhavige materie te verdiepen.

Ik heb tot nu toe mijn argumenten voor de instelling van deze commissie zo zakelijk mogelijk ontleend aan de problematiek zelf. Maar hier mag ik er nog wel iets anders aan toevoegen. Iedereen weet, dat het in onze partij ten aanzien van het vraagstuk van oorlog en vrede niet alleen gaat om beleidsnuances en beleidsverschillen, maar ook om dieper liggende zedelijke verantwoordelijkheden. We moeten de moed hebben ook die met elkaar uit te praten. Het niet bereid zijn tot een open discussie, het verketteren over en weer, het plakken van etiketten, hetzij van pacifist, hetzij van militairist, acht ik een gevaar voor de partij. Ik ben bereid tot een gesprek over alle punten, ook de punten, die Buskes onlangs heeft opgenomen in een artikel in Tijd en Taak. De progressieve krachten in de wereld zullen het in de komende tijd moeilijk hebben. Dat ligt in de aard van de golvende lijn van de geschiedenis. Maar als zij opnieuw naar voren willen komen, zullen zij een antwoord moeten zoeken op de brandende vragen van deze tijd. Dat kan alleen een partij, die leeft en werkt in open verhoudingen naar buiten en naar binnen.

Mijn mening is dus, dat de partij, met de steun van het congres, een commissie nodig heeft, niet als dooddoener, maar om als partij ten aanzien van de problematiek in zo groot mogelijke eensgezindheid tot een duidelijk en verantwoord standpunt te komen.

Intussen gaat echter het politieke leven verder en moet de partij, hangende de werkzaamheden van de commissie, kleur bekennen ten aanzien van allerlei actuele vraagstukken van de dag. Ook daarvan vindt u in de verklaring van het Partijbestuur een aantal voorbeelden.

Misschien vinden sommigen dit gedeelte van de Partijbestuursverklaring al te voorzichtig. Maar ook een politieke partij is geen alchimist, die in een internationale situatie, die koude oorlog heet, uit modder goud kan maken. We zitten in een situatie, waarin, naar het bekende woord van Churchill, onze vrijheid de tweelingbroer van onze vernietiging is geworden en onze veiligheid afhangt van de atoombom. Dat is geen plezierige situatie. Het is goed om te trachten daar verandering in te brengen. Ik meen, dat dit de geest is van de verklaring van het Partijbestuur. Maar als men daarbij zo hard wil lopen, dat ’s lands vrijheid en veiligheid in gevaar komen, dan bedrijft men geen politiek, maar politieke utopie.

Het belangrijkste actuele punt in dit gedeelte van de Partijbestuursverklaring is naar mijn

mening de stopzetting van de proefexplosies, waarover onlangs de besprekingen te Genève zijn hervat. Ik weet wel, uit een oogpunt van ontwapening hebben deze besprekingen nog niet zo verschrikkelijk veel te betekenen. Maar om twee andere redenen wel. De eerste reden is die, mag ik het zo noemen, van volksgezondheid. Nieuwe onderzoekingen op het gebied van de radio-activiteit hebben uitgewezen, dat de gevolgen daarvan ernstiger zijn dan enkele jaren geleden, bij voorbeeld in de officiële publikaties daarover van de Verenigde Naties, werd aangenomen. Uit dit oogpunt zou een overeenkomst inzake de stopzetting van proefexplosies van grote en positieve betekenis zijn. Daarnaast vooral ook uit politiek oogpunt. De besprekingen in Genève zijn tot een toetssteen geworden van wat tussen Oost en West bereikbaar is op het punt van de controle zonder welke geen werkelijke ontwapening mogelijk is.

Men is het nog niet over alles eens, met name het punt van de ondergrondse proeven vormt uit controle-oogpunt nog een moeilijke vraag. Maar de realisering van de tot nu toe bereikte overeenstemming zou reeds meebrengen een internationaal controle-apparaat van meer dan 5000 mensen, verspreid over de gehele wereld. De betekenis van een dergelijk experiment moet niet worden onderschat. Daarbij gaat ook in dit opzicht de technische ontwikkeling verder. Waarschijnlijk is het mogelijk, om met slechts 5 of 6 aardsatellieten alle proefexplosies te controleren, die buiten de dampkring worden gehouden en in de zomer van dit jaar slaagde men in de Verenigde Staten in de constructie van een nieuw radar-apparaat, waarmee vanuit één centraal punt 95% van alle bovengrondse explosies binnen de dampkring kan worden gecontroleerd. Ook deze technische ontwikkeling draagt er toe bij, dat een overeenkomst inzake de stopzetting van proefexplosies binnen het bereik der mogelijkheden is komen te liggen. Het zou een belangrijke eerste stap op de weg naar werkelijke ontwapening kunnen zijn, door het afremmen van de bewapeningswedloop.

Een ander punt, waarop de verklaring van het Partijbestuur de aandacht heeft gevestigd, is het vraagstuk van de verrassingsaanval. Het voorkomen van een onverhoedse aanval is uit oogpunt van veiligheid essentiëler geworden dan het in vroegere oorlogen ooit is geweest. Wat vroeger een kwestie van weken, soms maanden was, is nu, op grond van de nieuwe wapentechniek, een kwestie van kwartieren en minuten geworden. Voor het geleide projectiel liggen Rusland en Amerika nog op een kwartier afstand.

De vrees voor een verrassende aanval is één van de beslissende factoren in de huidige bewapeningswedloop. Het verminderen van de mogelijkheden tot verrassingsaanvallen zou

derhalve een belangrijke bijdrage tot de internationale ontspanning kunnen zijn. Helaas zijn de besprekingen daarover het afgelopen jaar in Genève vrij spoedig vastgelopen. Maar het punt blijft aan de orde. Ik zie niet, hoe dit vraagstuk in de huidige verhoudingen ooit kan worden opgelost zonder het aanvaarden op enigerlei wijze van zones met geïntegreerde lucht- en grond- inspectie. Dit betekent nog niet atoomvrije zones of disengagement, maar het is goed, dat ook daarover het denken verder gaat. Omdat ik van mening ben, dat mede op grond van de voortschrijdende bewapeningstechniek het niet a priori vaststaat, dat iedere vorm van disengagement tekort zou moeten schieten in minimale eisen van veiligheid.

Er is een derde punt, dat in de verklaring van het Partijbestuur is opgenomen en dat betreft de problematiek van het atoomwapen zelf. De theorie wil, dat we op het ogenblik leven in een 'balance of terror', een evenwicht van vrees, waarin de zware atoomwapens de functie hebben van 'deterrent', van afschrikking, d.w.z. dat de ene partij zich zal wachten van deze wapens gebruik te maken, omdat hij weet praktisch te zelfder tijd door de andere partij met dezelfde wapens te worden aangevallen. Dat is de theorie, maar de werkelijkheid beantwoordt daar niet geheel aan. De werkelijkheid is namelijk, dat de verdediging van het Westen zodanig op het atoomwapen is geconcentreerd, dat het Westen niet alleen in een atoomoorlog, maar in ieder werkelijk groot conflict op dit wapen is aangewezen. Ik geloof, dat daarmee de theorie van de deterrent is uitgehold en de positie van het Westen verzwakt. De erkenning van dit feit is in Engeland bezig te leiden tot een herwaardering van de Britse militaire politiek, zoals die de laatste jaren door Duncan Sandys is gevoerd en het is ook één van de belangrijkste thema's in een binnenkort te verschijnen boek van de vroegere chef-staf van het Amerikaanse leger, Generaal Taylor. Er dreigt nl. een situatie te ontstaan, waarin het Westen nog slechts de keuze heeft tussen atoomoorlog of toegeven. Een Frans deskundige heeft gezegd: als gevolg van onze technische beschaving hebben we te kleine legers en te grote bommen. Hier ligt één van de werkelijk grote punten, die in de komende tijd met name in de NAVO om kritische bezinning vragen. Ik acht het gelukkig, dat het Partijbestuur daarop de aandacht heeft gevestigd.

Ook nog om een andere reden. Weliswaar ben ik van mening, dat de NAVO als geheel slechts van het atoomwapen afstand zal kunnen doen in het kader van een bredere, gecontroleerde ontwapeningsovereenkomst met Rusland, maar dit betekent niet, dat het wenselijk of nodig is, dat de NAVO-landen afzonderlijk, Engeland, Frankrijk, straks misschien

nog anderen, autonoom de beschikking over het atoomwapen krijgen. De Franse atoombom zie ik meer politiek tegen Washington dan militair tegen Moskou gericht, omdat ik niet zien kan, ondanks alle Franse grandeur, dat Frankrijk in een onverhoopte derde wereldoorlog minder van Amerika afhankelijk zal zijn dan in de tweede wereldoorlog het geval was. Een artikel, onlangs gepubliceerd in 'Western World', dat pleit voor de 'heilzame spreiding van atoomwapens', acht ik allerminst overtuigend en gevaarlijk. Ik verwacht er geen voordeel van en wel het nadeel van een desintegratie van de NAVO. Het is het gevolg van het weer oplevende nationalisme in Europa in plaats van een versterking van het bondgenootschap als geheel, in de gegeven wereldverhoudingen de enige reële waarborg voor de vrijheid en de vrede. Reeds in de Eisenhower/Macmillan-verklaring van 25 oktober 1957 werd gesteld, dat een algemene spreiding van het vermogen, atoomwapens te produceren behoort te worden voorkomen. Ik meen, dat dit juist is. Een ongelimiteerde spreiding van de atoomwapens zou tot een atoomanarchie leiden, waarin een aanvaller niet eens meer is vast te stellen en zou een ontwapeningsovereenkomst op atoomgebied oneindig veel moeilijker maken. Het is om die redenen niet onbegrijpelijk, dat onze zusterpartijen in Engeland en Canada zich hebben uitgesproken ten gunste van wat men in het jargon van de Verenigde Naties noemt een sluiting van de atoomclub. De gedachte is aantrekkelijk. Maar de consequenties er van reiken heel ver en zijn tot nu toe onvoldoende doordacht. In de huidige structuur namelijk van de internationale samenleving, met name op militair gebied, gaat het niet in de eerste plaats tussen volkomen soevereine staten, maar tussen twee grote bondgenootschappen, die van de NAVO-landen en de Warschau-landen. Wat een sluiting van de atoomclub betekent voor de structuur en de handhaving van een dergelijk bondgenootschap is een moeilijke vraag, die nog nadere bestudering en nader internationaal overleg vereist. Maar het Partijbestuur heeft niet willen nalaten ook op dit punt de aandacht te vestigen.

Men kan nu de vraag stellen, of het behandelen van al deze afzonderlijke punten niet is achterhaald door het Russische voorstel in de Verenigde Naties tot algemene en volledige ontwapening. In aanmerking nemende dat de verklaring van het Partijbestuur grotendeels van voor Chroestjev's rede in de Verenigde Naties dateert en dus niet een gevolg is van wat men nu 'de geest van Camp David' noemt, waarbij het ijs van de koude oorlog reeds gesmolten heet, zou ik daarover het volgende willen zeggen.

In de pers heb ik hier en daar wel een reactie gezien als: de voorstellen bevatten niets

nieuws, het is allemaal propaganda, dertig jaar geleden heeft Litwinoff in de toenmalige Volkenbond al hetzelfde voorgesteld.

Men kan daartegenover stellen, dat de internationale situatie en ook de positie van Rusland 30 jaar geleden wel iets anders waren dan nu. Dat op de achtergrond van het Russische voorstel binnenlands-politieke overwegingen mede een rol spelen, lijkt me wel vast te staan. Met name de overweging, dat de aspiratie van de huidige machthebbers in het Kremlin om op economisch gebied, ook wat de levensstandaard in Rusland zelf betreft, Amerika voorbij te streven, niet is te verenigen met het huidige peil van militaire uitgaven en de enorme bedragen, welke worden uitgegeven in de ambitieuse wedloop op technologisch gebied. Maar dat alles is onvoldoende reden om aan de Russische plannen geen ernstige aandacht te besteden. We zouden het niet eens kunnen, zelfs als we het zouden willen. We vergeten namelijk in Europa nog wel eens, dat de wereld groter is dan Europa. Niet alleen de Europese reactie telt mee in de implicaties, die een dergelijk voorstel heeft, maar ook de reacties van Azië, Afrika en Zuid-Amerika. De buiten-Europese wereld is nu eenmaal niet bereid tegen een dergelijk voorstel, ook als het van Rusland komt, bij voorbaat neen te zeggen. Dat is een politieke factor, die meetelt, nog afgezien van de primaire overweging, dat geen enkele mogelijkheid ongebruikt mag worden gelaten om de mensheid het schrikbeeld van een atoomoorlog te besparen. Er is dan ook in de Verenigde Naties niet één land geweest, ook Frankrijk, Engeland en de Verenigde Staten niet, dat geweigerd heeft het Russische plan, naast andere plannen, te aanvaarden als onderwerp van het meest ernstige en zorgvuldige internationale overleg.

Vraagt men mij nu concreet, of ik geloof, dat we over vier jaar een toestand van algemene en volledige ontwapening zullen hebben bereikt, dan kan ik niet anders dan mijn twijfel daarover uitspreken.

Ik geloof daar niet in, omdat dit zou vooronderstellen een dusdanige verandering in de gezindheid van mensen en staten, met name ook aan communistische kant, waarvoor tot op dit ogenblik onvoldoende aanwijzingen aanwezig zijn.

Ik geloof ook, dat het technisch niet kan. Als er één punt is, waarover alle deskundigen, pacifisten en niet-pacifisten. Russen en Amerikanen, het eens zijn, dan is het, dat een dergelijk ontwapeningsplan slechts in fasen kan verlopen. Het Russische plan is in fasen ingedeeld, evenals het Engelse plan, voorgesteld door Selwyn Lloyd. De technische uitwerking daarvan, zelfs onder de meest ideale omstandigheden, vraagt een oplossing van

een zodanig aantal vraagstukken, dat dit in vier jaar onmogelijk is te bereiken. Wil men reëel blijven, dan moet men, deze weg opgaande, denken in veel langere termijnen, waarbij men op een lange weg stap voor stap verder gaat. Om die reden meen ik ook, dat de concrete punten, aangevoerd in de Partijbestuursverklaring, door het Russische voorstel niet zijn achterhaald.

Het eerste grote vraagstuk, dat ook in het nieuwe Russische plan geen oplossing heeft gekregen, is het vraagstuk van een efficiënte internationale controle. In de bibliotheek van het Volkenbondspaleis in Genève heb ik eens gekeken naar de verslagen van alle ontwapeningsbesprekingen uit de dertiger jaren, meer dan 36.000 bladzijden. Dan is het wel eens moeilijk om niet sceptisch te worden. We moeten er van leren, dat alleen een volstrekt realistische benadering van het vraagstuk ons verder kan brengen. Daar behoort het vraagstuk van de controle toe. En dan mogen we niet vergeten, dat in de Verenigde Naties tot nu toe alle besprekingen over de ontwapening vastgelopen zijn op de Russische houding ten aanzien van het controle-vraagstuk. Ik kan dat begrijpen. Het beginsel van de totalitaire staat en de aanvaarding van een internationaal controle-systeem zijn twee bijna onverenigbare dingen. Ook in de besprekingen te Genève is dit opnieuw het moeilijkste punt gebleken. Slechts uiterst moeizaam, aan de hand van concrete en gedetailleerde voorstellen, zal het misschien mogelijk zijn op den duur op dit punt verder te komen. Maar de aanvaarding van een efficiënt controlesysteem is onmisbaar, wil men heenkomen over het wederzijdse, diepgewortelde wantrouwen en wil men niet tekort doen aan minimale eisen van veiligheid.

Er is een ander punt. Politiek is omgaan met macht. Ook in een ontwapende wereld blijven de internationale verhoudingen voor een stuk machtsverhoudingen. Macht is niet alleen een kwestie van wapenen. Macht kan ook zijn gelegen in het inwoneraantal, in de uitgestrektheid van het land, in een rijkdom aan primaire grondstoffen, in economische voorsprong, in handelspolitiek, in de beschikking over radio- en televisiezenders, enz.

Hoe wil men in een ontwapende wereld agressie voorkomen? Hoe wil men in een ontwapende wereld waarborgen, dat een klein land niet weerloos staat tegenover de grote? Den Haag heeft terecht gewezen op de noodzaak van een politie-

leger van de Verenigde Naties. Alleen: dit vraagstuk is in de Verenigde Naties reeds lang aan de orde. Het Handvest gaat zelfs verder en voorziet in een gewapende macht van de Verenigde Naties. Maar tot nu toe is daar niets van gekomen, het vorig jaar leidde het bijna tot een crisis in de Verenigde Naties, op grond van de houding alweer van Rusland en van de jonge staten, die daarin een inbreuk zien op hun nationale soevereiniteit.

Er is nog een derde punt. Wanneer macht of geweld niet meer de veranderende factor is in de internationale verhoudingen, hoe dan wel? Zeker, een socialistische partij kan toch moeilijk de stelling verdedigen, dat de wereld niet anders mag worden. In een ontwapende wereld hebben we, om te voorkomen, dat de koude oorlog een koude vrede wordt, een aantal spelregels nodig, volgens welke de verhoudingen kunnen meegroeien met de immer wisselende omstandigheden. Men noemt dat het vraagstuk van de 'peaceful change', van de vreedzame verandering. Ook daarover is in de Verenigde Naties eindeloos gediscussiëerd, zonder dat men het eens is geworden.

Ik noem deze punten alleen om u een inzicht te geven in de aard en de omvang van het vraagstuk. Er mag in onze partij gerust sterker iets blijken van het wezenlijk gericht staan op de vrede. Maar concreet en realistisch bouwen aan de vrede is niet: te menen, dat we al aan het dak kunnen beginnen als de fundamenten nog moeten worden gelegd. Het vertrekpunt — ik heb het daarstraks al gezegd — kan niet anders zijn dan de concrete werkelijkheid, waarin we leven, en die werkelijkheid is het feit van de koude oorlog, met de hoogspanning van een toegespitste bewapeningswedloop, waarin de kloof zo diep is geworden, dat het in de Verenigde Naties soms lijkt, alsof we elkander niet meer begrijpen, omdat de partijen aan dezelfde woorden een verschillende inhoud geven.

De geschiedenis gaat altijd langs kronkelige wegen. Tien jaar lang heeft het Westen zich tot de tanden moeten bewapenen om een oorlog te voorkomen, waarin de menselijke vrijheid zou zijn ondergegaan. Verschillende keren hebben we gestaan aan de rand van een derde wereldoorlog. We kunnen daarmee niet eindeloos doorgaan. De overtuiging is gegroeid, dat, zoals het staat in de Eisenhower/Chroestjev-verklaring, het vraagstuk van ontwapening het belangrijkste is, waarmee onze huidige wereld is geconfronteerd. Ik weet niet, of het haalbaar zal blijken. Maar één ding weet ik: ontwapening alleen is niet genoeg. Vrede is meer dan de afwezigheid van oorlog. Als we een oorlog willen voorkomen, dan moeten we bouwen aan de vrede. Het vraagstuk van oorlog en vrede moeten we leren zien en aanpakken, in samenhang met elkaar. Dit is ook vastgelegd in de opdracht, die het

Partijbestuur aan de voorgestelde commissie wil geven.

Zeven jaar geleden heeft Dulles eens geschreven, dat de vraag van oorlog of vrede in onze huidige wereld alleen afhangt van de interne ontwikkeling in de Sowjet-Unie. Ik geloof, dat dit net iets te veel eer is voor de Sowjet-Unie en iets te weinig oog heeft voor de mogelijkheden, die we zelf hebben. Een probleemstelling als van Dulles kan de Russen slechts sterken in hun overtuiging, dat zij alleen de regisseurs van de wereldgeschiedenis zijn.

Ik ontken niet, dat het belangrijk is, wat er in Rusland gebeurt. Er is in Rusland een toenemende kloof tussen theorie en werkelijkheid. Verschillende communistische uitgangspunten — ik denk bijvoorbeeld aan de theorie van Lenin over het kolonialisme en imperialisme — zijn in de praktijk anders uitgekomen dan werd verwacht. Dat kan leiden tot aanpassing, het kan ook leiden tot een noodsprong. De Russische politiek wordt voor een deel ingegeven door vrees en agressiviteit tegelijkertijd, hetgeen ook in het leven van een staat dezelfde psychologische oorzaak kan hebben.

Niemand weet, waartoe dit kan leiden en we hebben het grotendeels niet in onze hand. Maar wat we wel in onze hand hebben, dat is, dat we een internationale politiek kunnen voeren uit het inzicht, dat, als we blijven leven in een wereld, waarin de menselijke vrijheid geweld lijdt, waarin het onvermogen en de onwil blijven bestaan tussen de blanke en de gekleurde volken om op voet van werkelijke gelijkheid met elkaar samen te werken, waarin de kloof tussen de rijke en de arme landen zo groot blijft als die op het ogenblik is, dat we dan wel kunnen praten over vrede, maar dat er dan oorlog komt.

Wat de vrije wereld in eigen hand heeft, dat is een spectaculaire politiek, waarin duidelijk zichtbaar en tastbaar wordt, dat niet alleen het communisme, maar ook wij een boodschap hebben, en een betere boodschap, aan de wereld. Ik geloof, dat het nog steeds mogelijk is het grootste deel van de volkeren van Azië, Afrika en Zuid-Amerika daarop mee te krijgen. Op de dag, dat dit gebeurt, zullen we dichter bij de vrede staan.

De tijd ontbreekt me om hier uitvoerig in te gaan op het zo uitvoerige vraagstuk, wat nu de grondslagen en voorwaarden voor een werkelijke vrede zijn. Maar een tweetal opmerkingen zou ik er toch over willen maken.

Sommigen, ook in onze eigen partij, hebben zich gewend tot de gedachte van het wereldfederalisme. Ik zeg niet, dat zij in theorie ongelijk hebben. Nog nooit als in onze dagen is de kloof zo groot geweest tussen de illusie van de nationale staat en een wereld, die op

gebied van economie, wetenschap en techniek bezig is een éénheid te worden. Ook in Frankrijk, Engeland en de Verenigde Staten zijn op het ogenblik bijna alle grote internationale rechtsgeleerden het er over eens, dat in het atoomtijdperk een toenemende federalisering van de wereld onvermijdelijk is geworden. Maar de politieke verhoudingen in de wereld nemende zoals zij zijn, er mee rekening houdend, dat de politieke implicatie van de technologische revolutie nog nauwelijks in het politieke denken is verdisconteerd, kan men niet anders dan erkennen, dat we ook hier pas staan aan het begin van een lange en moeizame weg. Wanneer men zich beperkt om over de nationale staat heen die wereldwijde organen in het leven te roepen, die minimaal noodzakelijk zijn om in het atoomtijdperk de vrede, het recht en de welvaart te waarborgen, dan is dit al het maximale, dat onze generatie lijkt te kunnen meemaken.

Mijn tweede punt is het vraagstuk van de minder ontwikkelde gebieden in de wereld. Enkele dagen geleden las ik, hoe economisten hadden uitgerekend, dat met het huidige ritme van economische ontwikkeling de Zuidamerikaanse landen, met alle financiële hulp, die zij thans reeds van de Verenigde Staten krijgen, 252 jaar nodig zullen hebben om te reiken aan een derde van het Noordamerikaanse levenspeil. Als we maar niet denken, dat ons deze tijd gelaten wordt. Adlai Stevenson heeft ten aanzien van de minder ontwikkelde landen eens gesproken over de revolutie van de verwachting. De minder ontwikkelde landen zien, hoe voor het eerst in de geschiedenis een aantal andere landen het vraagstuk van de armoede in beginsel heeft opgelost. Zij vragen om een politiek, die hen althans in perspectief de hoop geeft op een soortgelijke ontwikkeling. Ik meen inderdaad, dat een socialistische partij, die daar doof voor blijft, zichzelf uitrangeert uit de bepalende krachten van de komende tijd. Ik ben niet van mening, dat we in dit opzicht genoeg doen. We zullen over dit vraagstuk moeten leren denken in geheel nieuwe categorieën. We moeten ingaan tegen de weer toenemende tendens om het vraagstuk primair te zien als een nationaal handelspolitiek vraagstuk, in plaats van een wereldeconomisch vraagstuk, dat op eigen merites dient te worden aangepakt. Het gaat niet om woorden, maar om daden, en de tijd dringt. In de Verenigde Staten bestaat reeds een toenemend onbehagen over het feit, *dat men* in Europa nog al te vaak de neiging heeft zich in dit opzicht te verschuilen achter de rijke oom, die Amerika heet. De afgelopen twee jaar hebben we in Europa goud- en deviezenreserves gekweekt, wereldeconomisch gezien ten dele ten koste van de minder ontwikkelde landen. Voor het zo uitermate knellende grondstoffenvraagstuk bestaat in de

Verenigde Naties een speciale commissie, maar er is niet én westelijk land, dat tot nu toe het vraagstuk werkelijk ernstig heeft willen nemen. Overigens met een merkwaardige liberale inconsequentie. Want miljarden guldens gaan er jaarlijks naar de minder ontwikkelde landen. Maar wanneer in een jaar de grondstoffenprijzen 15% dalen, dan wordt alle financiële hulp van de rijke landen ver overtroffen door de prijsverliezen in de grondstof-producerende landen. We moeten daarom over dit vraagstuk leren denken niet in termen van liefdadigheid, maar eindelijk eens in socialistische termen van internationale planeconomie. Onze partijgenoot prof. Tinbergen heeft daartoe reeds belangrijke bouwstenen aangedragen. En om mijnerzijds ten aanzien van dit vraagstuk geen enkele onduidelijkheid te laten bestaan: ik meen niet, dat we moeten beginnen onzerzijds dit vraagstuk ondergeschikt te maken aan het feit, van de koude oorlog. Wanneer het de moeite waard is om, zoals reeds gebeurt, ten aanzien van de overheersende vraagstukken van deze tijd: de ontwapening, de ontwikkeling van de atoomenergie, de politieke en juridische consequenties van de ruimtevaart, althans te proberen tot samenwerking te komen over de bestaande tegenstellingen heen, dan reken ik tot de beheersende vraagstukken van deze tijd ook het vraagstuk van de economische opgang der minder ontwikkelde landen. Van Engelse en Amerikaanse zijde is de laatste maanden de suggestie gedaan een alomvattend onderzoek in te stellen naar de behoeften van de minder ontwikkelde landen in de komende 10, 20 jaar. Aan de hand daarvan kan een plan worden opgesteld. Weigeren de Russen daaraan loyaal mee te werken en aanvaardt de vrije wereld daaruit de consequenties, dan is op een beslissend punt het politieke getij met ons.

Het is tijd, dat ik eindig. Ik heb voor u duidelijk willen maken, waarom het Partijbestuur juist in de huidige situatie behoefte heeft aan een nieuwe bezinning op het vraagstuk van oorlog en vrede. Het vraagstuk is zo oud als de socialistische beweging, zo oud als de mensheid. De eeuwen door hebben de druk van honger en ellende en de drift tot expansie geleid tot bloedige oorlogen. De ontwikkeling van de techniek en de totalisering van het oorlogsbedrijf hebben in onze tijd geleid tot een situatie, waarin de mens is komen te staan op een kruispunt der wegen: naar totale ondergang of naar werkelijke vrede. Zonder hoop, heeft een Griekse wijsgeer gezegd, kan men het ongehoopte niet vinden.

In een artikel, dat ik deze zomer las over ons buitenlands politiek congres van het vorig jaar werd ik ingedeeld bij de conformisten. Het was geen aanbeveling, maar het zij zo. Het is nu eenmaal mijn aard niet om de dingen zo zwart-wit te zien, dat ik zou menen, dat de

non-conformist altijd gelijk, de ander altijd ongelijk heeft. Wel geloof ik, dat ieder mens, ook de politicus, zijn idealen heeft, waarvan hij weet, dat hij die in de korte tijd van zijn leven niet zal verwezenlijken. Ook als partij zijn we opgenomen in het leven der opeenvolgende generaties, waarin we het beste, dat we van onze voorouders erfden, verder hebben te dragen naar de tijd, die komt. Altijd zullen we verder willen reiken dan waartoe onze arm strekt. Een vroegere generatie noemde dat de utopie. Maar met alle zin voor realiteit, die onze verantwoordelijkheid als grote politieke partij ons oplegt, hoop ik toch, dat we ten aanzien van het vraagstuk van oorlog en vrede in het atoomtijdperk weer zodanig leren leven en handelen uit de utopie, dat het de droom van een vreedzame wereld dichterbij brengt.

De *Voorzitter* dankt pg. Ruygers voor zijn rede en geeft daarna het woord aan de vertegenwoordiger van de Italiaanse socialistische partij, *Ceccherini,* die erop